

І. Р. Процик

канд. філол. наук, доц.

*Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
докторант федри української мови*

**«ФУТБОЛЬНЕ ГРИЩЕ – ФУДБАЛЕВЕ¹ ІГРИЩЕ»:
ВАРІАНТНІСТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ФУТБОЛЬНІЙ
ТЕРМІНОЛЕКСИЦІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.**

Проаналізовано варіанти термінних одиниць в українській футбольній термінолексичній першій половині ХХ століття. Варіантність як неминучий етап на шляху формування, розвитку та кодифікації термінолексичної футбольної мови виявлено на фонетичному, графічному, орфографічному, словотвірному, морфологічному та синтаксичному рівнях.

Ключові слова: українська футбольна термінолексика першої половини ХХ століття, форми існування мовної одиниці, варіантність, синонімія, види варіантності.

Обґрунтування наукової проблеми. Варіантність є однією з підставових властивостей мови. Під варіантами мовних одиниць розуміють – «видозміни, паралельні форми існування мовної одиниці, що модифікують різні аспекти її вираження (фонемний, морфемний або лексичний склад, місце наголосу, парадигму відмінювання, порядок слів і т. ін.), але не порушують принципу її тотожності» [9, с. 59]. Варіантність притаманна й фаховим підмовам – галузевим терміносистемам. Варіантами терміна вважають одиниці, що є видозмінами «тієї самої мовної форми терміна» [8, с. 6]. Хоча в сучасному термінознавстві варіантність терміносистем вважають за хибу, проте в історичному розвитку, становленні та кодифікації системи понять певної науки чи галузі людської діяльності варіантність практично є неминучою ланкою еволюційних процесів у них, адже дає змогу вибрати найвдаліші способи вираження понять певної сфери.

---

¹ У прикладах із видань першої половини ХХ ст. послідовно збережено тогочасний правопис.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання варіантності безпосередньо пов'язане з проблемою синонімії та спробами розмежувати ці поняття, що подекуди є нелегким завданням. Цілком закономірно, що питання варіантності та синонімії мають широке висвітлення в лінгвістиці загалом і в термінознавстві зокрема. Так, наприклад, проблемам словотвірної синонімії та варіантності присвячено монографію Ірини Кузьми [1], питанням мовної норми та варіантності в термінології – низка статей і дисертація Ольги Радченко [8], проблемам термінної синонімії й варіантності – численні розвідки та дисертація Оксани Мартиняк [4-6], статті Лесі Малевич [3], Людмили Кучеренко [2], Лариси Мовчун [7], такі питання порушують, намагаючись розв'язати цю дилему, автори більшості дисертацій, пов'язаних із дослідженням українських галузевих терміносистем.

Методологія дослідження. У цій розвідці притримуюсь, услід за Ольгою Радченко, засади, що варіантність – це явище структурне, на відміну від синонімії, яка є явищем семантичним [8, с. 6], та послуговуюсь методологією цієї авторки, яка опрацювала такі критерії виокремлення варіантів термінів: «1) збіг сигніфікатив термінологічних одиниць; 2) збіг денотатів (якщо вони є); 3) спільна коренева частина знакової форми цих одиниць; 4) подібність морфолого-словотвірної структури; 5) відсутність додаткового інформативного навантаження у термінів-варіантів» [8, с. 6], а також, як робочу, використовую дефініцію, яку вона запропонувала: «терміни-варіанти – це тотожні за значенням спільнокореневі термінологічні одиниці, що розрізняються деякими розбіжностями знакової форми в межах того самого номінанта: місцем наголосу, фонемами, афіксами або їхнім поєднанням» [8, с. 6–7]. Відтак варіюванням термінів вважаю модифікацію «знакової форми терміна в межах тотожності того самого номінанта» [8, с. 7].

Мета цієї статті – простежити варіантність в українській футбольній термінолексичі першої половини ХХ ст. Для здійснення поставленої мети слід розв'язати низку **завдань**: 1) на матеріалі футбольної термінолексичи досліджуваного періоду, зафіксованої у спеціальних футбольних виданнях, спортивній періодиці та художніх текстах, присвячених футбольній тематиці, виявити приклади варіантності футбольних назв, відмежувавши їх від тих одиниць, що ілюструють явище синонімії; 2) здійснити типологічну класифікацію виявлених варіантних футбольних назв; 3) з'ясувати причини появи варіантності у футбольній термінолексичі досліджуваного періоду.

Виклад матеріалу та обґрунтування результатів дослідження. З-поміж варіантних термінів українські лінгвісти виокремлюють такі різновиди: фонетичні, орфографічні, словотвірні, морфологічні та синтаксичні [3; 4; 9]. Ольга Радченко доповнила цю класифікацію варіантів термінів ще й акцентними, фонематичними та комбінованими одиницями [8, с. 7]. Щодо **акцентуаційних** (або **акцентних**) варіантів, які пропонують виділяти Оксана Мартиняк та Ольга Радченко, то, досліджуючи мову футболу першої половини ХХ ст., яка не зафіксована в нормативних словниках (лише поодинокі футбольні лексеми цього періоду внесено до реєстру словника «Лексикон львівський: поважно і на жарт» [10]), слід бути обережним із кваліфікуванням варіантів

наголошування тогочасних термінів, адже пересвідчитися в достовірності такого чи такого наголошування неможливо через відсутність сфери фіксації цієї термінолексики у лексикографії, а понадто немає записів тогочасного усного мовлення. Тому, зважаючи на аналізований матеріал, у розвідці притримуватимусь комплексної класифікації термінів-варіантів, виокремлюючи фонетичні, орфографічні, словотвірні, морфологічні, синтаксичні та комбіновані.

Варіантність у футбольній термінолексичі першої половини ХХ століття дуже часто виникала як наслідок пошуку найвдалішої назви для певного поняття футбольної сфери. Часто це відбувалося в результаті запозичання чужомовних ресурсів із різних мов, передовсім з англійської, яка була основним джерелом поповнення футбольної лексики не лише для української, а й для багатьох інших мов. На початковому етапі формування української футбольної термінолексики типовим було функціонування футбольних термінів у двох формах запису – латинською та кириличною абеткою, а подекуди латинський запис терміна доповнено ще відмінковими закінченнями, записаними кирилицею, що є спробою адаптувати чужомовний термін до української системи відмінювання. Цікаво, що такі англійські варваризми в друкованих виданнях досліджуваного періоду взято в лапки (щоправда, цього не завжди дотримано послідовно), ніби для підкреслення їхньої чужорідності в системі української мови, а їхні відмінкові закінчення прийнято було записувати вже поза лапками: «*faul*», з «*faul*»ами, «*finish*», при «*finish*»-ові. Тому, з огляду на специфіку досліджуваного фактичного матеріалу, вважаю за доцільне доповнити подану вище класифікацію різновидів варіантних термінів ще й **графічними варіантами**, за які слід вважати чужомовні запозичені назви в їхньому оригінальному написанні латинкою й українській варіант транскрипції або транслітерування цього запозичення (або поєднання цих двох способів перекладу чужих номінацій). З-поміж прикладів графічних паралелей зафіксовано такі варіанти назв футбольних понять: «*aut*» – *аут*; «*bak*» (сучасн. *back*) – *бек*; *harpastum* – *гарпастум* (назва футболу в стародавніх римлян²); *FIFA* – *ФІФА*; «*forward*» – *форвард*; *match* – *матч* – *метч* – *меч*; *fair* – *фер*, *фейр*; *football* – *фудбаль*, *футбаль*, *футбол*, *футболь* (останні приклади кількох варіантів запису запозичень українською мовою слід розглядати й серед фонетичної варіантності, адже йдеться про відмінності в способі передавання чужомовних звуків за допомогою кириличної графіки). Часом і запис чужомовного запозичення латинкою також функціонував у кількох варіантах: «*faoul*», *faul* (сучасн. *foul*) – *фауль* (фол); *offside*, *of side*, *off-side* – *офзайд*, *офсід*, *офсайд*.

Фонетичні варіанти – це звукові різновиди терміна, що не порушують принципу тотожності його словотвірної структури, лексичного й граматичного значень [7, с. 9]. Фонетичні видозміни можуть відбуватися в різних частинах слова, але це не призводить до зміни значення слова. Серед прикладів співіснування фонетичних варіантів українських футбольних лексем першої половини ХХ століття домінують ті,

---

² Після деяких футбольних терміноодиниць першої половини ХХ ст., які суттєво відрізняються від термінів, що сьогодні функціонують в українській футбольній терміносистемі, у дужках подано сучасні їхні відповідники або значення цих номінацій.

які ілюструють спроби адаптації чужомовних футбольних термінів на українському ґрунті, хоча зафіксовано й зразки фонетичної варіантності питомих номінацій:

- вибір із-поміж звуків /в/ – /у/ для дотримання в українських лексемах норми милозвучності: *вдар* – *удар* та для передавання звукосполюки /au/ в запозиченнях з англійської мови: *авт бічний* – *аут бічний* («aut»); *фавль* – *фауль* («faoul», *faul*);

- паралельне вживання номінацій із протетичним голосним /і/ та без нього задля врівноваження вокалізму та консонантизму: *ігра* – *гра*; *ігрище* (футбольне поле) – *грище*;

- одночасне використання лексеми з явищем зйання та без нього, внаслідок вживання для дотримання норм евфонії звука /й/ між голосними: *ініціатива* – *ініціятива* (ймовірно, це зумовлено зворотним впливом графіки на фонетику);

- варіантне вживання різних голосних звуків та звукосполук для передавання голосних і звукосполучень у запозиченнях з англійської мови; тут варіантність спричинена домінуванням чи то принципу транскрибування, чи транслітерування чужомовних слів, зокрема: вибір звуків /а/ – /е/ для передавання голосного звука в запозиченій з англійської назві *match*: *матч* – *метч* – *меч*; використання звуків /а/ – /о/ в другій частині складної, запозиченої з англійської мови, номінації *football* та її похідників: *фудбаль* – *футбал* – *футбаль* – *футбол* – *футболь*, *футбаліст* – *футболіст*; відображення за допомогою голосного звука /і/ та звукосполюки /ea/ англійського звукосполучення /ea/ у лексемі *team*: *тім* (команда) – «*теам*»; у прикладах із трьох останніх пунктів;

- одночасне використання звуків /е/ – /и/ для передавання голосного звука в запозиченій з англійської лексемі «*back*»: *бек* (захисник) – *бик*;

- паралельне передавання за допомогою звука /е/ та звукокомплексу /ей/ англійського дифтонга /ai/ у лексемі *fair*: *фер* (чесний) – *фейр*;

- рівнобіжне вживання голосних звуків /и/ – /і/ – /у/ для запису українською мовою англійської назви *trick*, а також звуків /и/ – /і/ у префіксі гібридного терміна, утвореного від англійського *disqualify*, та в першій частині запозиченого з італійської мови мистецького терміна *prima donna*, що в терміносистемі футболу вживався у значенні ‘футбольна зірка’: «*трик*» – *трік* – *трюк*; *дискваліфікувати* – *діскваліфікувати*; *прімадонна* – *прімадонна*;

- передавання різними засобами голосних і звукосполучень у першому й останньому складах англійського запозичення *walkover*, що є назвою ‘зарахування технічної поразки футбольній команді за те, що не з’явилася на матч’: *вальковер* (букв. легка перемога) – *воковер* – *вуковар* – *вуковер*;

- паралельне використання твердого та м’якого звуків /н/ – /н’/ у питомих назвах: *вирівнання* (зрівняти рахунок) – *вирівняння*; *вирівнюючі* (ворота) – *вирівнюючі* (ворота);

- варіантність у виборі твердого та м’якого звуків /л/ – /л’/ у чужомовних запозиченнях: *волей* (удар з лету) – *волей*; *гол* – *голь* – *толь*; *публика* – *публіка*; *футбол* – *футболь* – *футбаль* – *фудбаль*;

- одночасне вживання приголосного звука /ч/ та звукосполучення приголосних /тч/ для передавання кінцевого звука в запозиченій з англійської лексемі *match* та в її

похідниках (можливо, намагання зберегти невластивий українській мові збіг приголосних у кінці слова запропоновано для уникнення омонимії з питомою лексемою меч (назва різновиду зброї)): *меч* – *метч*; *передмеч* (гра дублерів) – *передметч*;

- рівнобіжне використання кінцевих дзвінких приголосних основи /д/, /ж/ та глухих приголосних основи /т/, /ш/ для адекватного передавання українською чужомовних запозичень *penalty*, *football*, *revanche* (як наслідок адаптації чужих назв за аналогією до типового в українській мові явища дзвінкості приголосних у кінці слова та складу та перед наступним глухим приголосним і явища одзвінчення глухих перед дзвінками): *пенальді* – *пенальті*, *фудбаль* – *футбаль*, *реванж* – *реванш*;

- варіантний запис складної власномовної лексеми, що є назвою ‘футбольної команди з одинадцяти гравців’, із відображенням у цих номінаціях різних регіональних рефлексів приголосного /д/, які зумовлені регресивною асиміляцією: *одинадцятка* – *одинайцятка* – *одинатцятка* – *одинацятка*;

- паралельне вживання звуків /в/ та /л/ для відображення польського бокового звука /ʎ/ у запозиченій із польської мови назві річка: *пивка* (м’яч) – *пилка*;

- одночасне використання початкових приголосних /с/ і /ш/ у лексемах: *скіряна* (куля) – *шкіряна* (куля), *стопувати* (мяч) (зупиняти, від англ. *stop*) – *шстопувати* (мяч) (ймовірно, що перший варіант запропоновано під впливом польської вимови, а другий – німецької);

- рівнобіжне передавання за допомогою дзвінкого приголосного /з/ та глухого приголосного /с/ початкового кореневого приголосного в англійській запозиченій назві ‘положення поза грою’ – *offside* (варіант *офзайд*, вірогідно, зумовлений німецькими впливами), а також одночасне використання в цих прикладах голосного /і/ та звукосполучення /ай/ для передавання англійської букви «і»: *офзайд* – *офсід* – *офсайд*;

- паралельне використання різних голосних або звукосполучень у першому складі запозиченої з англійської лексеми *damping*, яка в мові футболу називає глядацьку підтримку: *дампінг* – *допінг* – *дупінг*.

Орфографічні варіанти – це різновиди того самого терміна, що відрізняються написанням. Варіантність орфографічного оформлення української футбольної термінолексyki досліджуваного періоду не надто поширена, наприклад:

- паралельне написання ненаголошених голосних /є/ – /и/ в питомо українських словах: *витревалість* – *витривалість*; *реченець* – *речинець*;

- варіантний правопис слів без апострофа та з апострофом (у Галичині апостроф почали використовувати зі середини 30-х рр. ХХ ст., але доволі непослідовно): *мяч* – *м’яч*;

- написання з подвоєнням і без нього чужомовних запозичень: *спарінг* – *спаррінг*;

- рівнобіжний запис разом і через дефіс складних чужомовних назв: *олдбой* (ветеран) – *олд-бой*, *хавбек* (півзахисник) – *хав-бек*.

Словотвірні варіанти – це «спільнокореневі похідні, утворені суфіксами-варіантами [...] та спільнокореневі похідні, у яких той самий морф поєднується з варіантними твірними основами (усіченою і неусіченою)» [1, с. 21]. Серед словотвірних варіантів у футбольній термінолексyki виявлено одиниці, що утворилися:

- внаслідок відкидання афіксів для пристосування чужомовних термінів до системи української мови: *гарнаст* – *гарнастум* (назва футболу в стародавніх римлян);
- шляхом приєднання нульового суфікса чи матеріально виражених суфіксів – нн(я), –к(а) до тієї самої основи: *біг* – *бігання*; *підготов* (тренування) – *підготова* – *підготовка*;
- у результаті утворення одного з термінів морфолого-синтаксичним способом, а іншого – суфіксацією, в тім і нульовою: *бічний* (вкидання з-за бокової) – *бічняк*; *виграна* (перемога) – *виграш*; *здобута* (гол) – *здобуття* (*воріт*); *програна* (поразка) – *програ*;
- приєднанням різних суфіксів із тим самим словотворчим значенням до тієї ж твірної основи: *впорядник* – *впорядчик* (стюард); *нападач* – *нападник*; *подання* – *подача* (пас); *свиставка* – *свисток* (у слові свиставка відбулося опрощення на морфемному шві); *наріжник* (кутовий) – *наріжняк*; *поперечка* – *поперечина*;
- унаслідок приєднання до тієї самої іменникової твірної основи різних суфіксів для творення прикметників: *запасний* – *запасовий*; *дружинна* (*гра*) (командна гра) – *дружинова* (*гра*); *футбалева* (*грище*) (футбольне поле) – *футбольне* (*грище*); *футболева* (*дружина*) – *футбольна* (*дружина*); *футболевий* (*клуб*) – *футбольний* (*клуб*); *футболевий* (*матч*) – *футбольний* (*матч*), *воротна* (*лінія*) – *воротова* (*лінія*);
- шляхом додавання різних демінутивних суфіксів –ець та –ок до основи іменника: *стовпець* (штанга воріт) – *стовпок*;
- у результаті паралельного функціонування пар термінів із префіксами та без них (семантика номінацій при цьому не зазнала змін), спричинене наявністю префіксальних видових пар дієслів у загальноживаній мові: *дискваліфікований* – *здискваліфікований*; *добуття* (*мистецтва*) (чемпіонства) – *здобуття* (*мистецтва*); *лучник* (півсередній напад) – *злучник*; сюди ж можна долучити приклади: *кількість* (*пунктів*) – *скількість* (*пунктів*), що виникли, ймовірно, під впливом аналогії до пари спільнокореневих слів *кілька* – *скільки*;
- за допомогою приєднання до варіантних твірних основ суфікса –ник: *нападник* – *напасник* (зміни в основі слова *напасник* спричинено історичними трансформаціями);
- шляхом додавання до різномовних за генезою варіантних твірних основ суфікса –н(ий) для творення прикметників: *енергійна* (*гра*) – *енергічна* (*гра*); *звичайний* (*склад*) – *звичний* (*склад*); *контужений* – *контузіваний*; *провінціонона* (*дружина*) – *провінціяльна* (*дружина*); *професійна* (*дружина*) – *професіональна* (*дружина*); *репрезентативна* (*одинайцятка*) – *репрезентаційна* (*одинайцятка*);
- приєднанням до тієї самої дієслівної твірної основи прикметникового та дієприкметникового суфіксів: *рішальні* (*ворота*) – *рішаючі* (*ворота*); *рішальний* (*момент*) – *рішаючий* (*момент*);
- творенням прикметників за допомогою нульового суфікса та суфікса –н(ий): *одноцілий* (*напад*) – *одноцільний* (*напад*);
- додаванням до питомих варіантних твірних основ дієслова суфікса –ч(ий): *самовбивчі* (*ворота*) – *самовбийчі* (*ворота*);
- шляхом приєднання до тієї самої твірної основи варіантних суфіксів: *трійка* (*нападу*) – *трійця* (*нападу*);

- додаванням до тієї самої твірної основи різних суфіксів: *легка (перевага) – легонька (перевага)*;

- унаслідок приєднання до варіантних чужомовних твірних основ українського дієслівного суфікса –ува: *інтервенювати – інтервеніювати*;

- додаванням суфіксів –ов(ий) та –н(ий) до іменникової основи для творення прикметників: *високоцифровий (вислід) – високоциферний (вислід)*; а згодом – суфікса –о до новоутворених варіантних прикметникових основ для творення прислівників: *(показати перевагу) циферно – (показати перевагу) цифрово*;

- шляхом приєднання до різних за звучанням твірних основ дієслівного суфікса –ува: *суддювати (від суддя) – судіювати (від судия)*; а до новоутворених основ додавання суфіксів –цтв(о), –нн(я) – для творення віддієслівних іменників: *судівництво – судіювання*;

- творенням прикметників префіксально-суфіксальним способом за допомогою додавання однакового префікса та різних суфіксів – нульового або позитивного –н(ий): *приземий (мяч) – приземний (мяч)*;

- унаслідок творення комбінованих словотвірних варіантів приєднанням нульового суфікса чи матеріально виражених суфіксів –н(є), –нн(я) до варіантних твірних основ: *гра – гранє; коп – копненє; стріл – стріляння* (удар по воротах);

- у результаті творення двопланових словотвірних варіантів (як наслідок варіювання твірної основи (від основ різних видових пар дієслів), що супроводжується додаванням різних, проте тотожних за значенням афіксів): *поступовання – поступок*.

У футбольній термінології найбільшою кількістю прикладів представлена словотвірна варіантність у суфіксальному способі творення, що підтверджує здатність різних суфіксів бути виразниками того самого словотвірного значення.

Морфологічні варіанти – це слова, що характеризуються «варіантністю граматичних категорій [...] особливо на рівні роду, іноді числа» [9, с. 60]. Серед прикладів футбольних лексем, у яких зафіксовано родову варіантність, зокрема назви, які є іменниками чоловічого та жіночого родів: *атак – атака, «кікс» – «кікса»* (втрата м'яча, обрізка), *перерив – перерва, підготов – підготова, резерв – резерва, тактик – тактика*, а також іменники чоловічого та середнього родів: *темп – темпо*. Зафіксовано й кілька слів, у яких виявляється варіантність категорії числа: *біг – біги, відсторонь – відсторони* (положення поза грою), *«рука» – «руки»* (гра рукою), *спорт – спорти* (види спорту).

Синтаксичні варіанти – це семантично тотожні словосполучення, які мають різний порядок розташування компонентів або різні форми вираження синтаксичних функцій. «Синтаксичні варіанти – це тотожні значенням (з можливими логіко-комунікативними відтінками, зокрема при зміні порядку слів, логічного наголосу та актуального членування речення) різновиди тієї самої моделі при певних модифікаціях її граматичної форми або граматичної форми одного з компонентів. Наприклад, при варіюванні форм синтаксичного зв'язку між членами словосполучення [...]; при зміні порядку слів [...]» [9, с. 60].

Синтаксичними варіантами футбольних термінів найчастіше є словосполучення, що окреслюють те саме поняття, складаються з тотожних компонентів, які поєднані

різними способами синтаксичного зв'язку та виражають ті ж самі синтаксичні відношення, зокрема:

- варіантні конструкції, що виражають атрибутивні відношення, і складаються з:

1) головного слова, вираженого іменником, що поєднане зі залежним прикметником зв'язком узгодження або 2) головного слова, вираженого іменником, що поєднане зі залежним іменником у Р. в. без прийменника, З. в. із прийменником або О. в. без прийменника зв'язком керування: *нападова акція* – *акція нападу*, *ворітній стовп* – *стовп воріт*, *воротна лінія* – *лінія воріт*, *європейська чаша* (європейський кубок) – *чаша Європи*, *клубовий фанатик* – *фанатик клубу*, *комбінаційний тяг* (ряд комбінацій) – *тяг комбінацій*, *мистецька табеля* (турнірна таблиця чемпіонату) – *табеля мистецтв*, *суддєйська колетія* – *колетія суддів*; *мистецька боротьба* – *боротьба за мистецтво* (боротьба за чемпіонство), *мистецька гра* – *гра о мистецтво*, *мистецька розгривка* (розіграш чемпіонату) – *розгривки за мистецтво*, *мячеві вправи* – *вправи з мячем*; *комбінаційна гра* – *гра комбінаціями*;

- паралельні конструкції, у яких при головному слові – іменникові або дієслові – вжито прийменникові чи безприйменникові конструкції з тим самим іменником: *грище копаного мяча* (футбольне поле) – *грище для копаного мяча*; *заправа копаного мяча* (футбольне тренування) – *заправа до копаного мяча*; *правила гри копаного мяча* (правила гри у футбол) – *правила гри в копаній мяч*; *змагання копаного мяча* (футбольний матч) – *змагання в копаній мяч* – *змагання копанім мячем* – *змагання в копанім мячі* – *змагання у копанім мячі*; *грати копаній мяч* (грати у футбол) – *грати у копаній мяч*; або словосполучення з різними прийменниками: *змагання за мистецтво* (матч за чемпіонство) – *змагання о мистецтво*; чи безприйменникові словосполучення, де залежні слова вжито у різних відмінках: *стрілити голя* (забити гол) – *стрілити голя*; або словосполучення дієслова з прислівником чи однокореневим іменником із прийменником: *грати амбітно* – *грати з амбіцією*; чи терміносполуки дієслова з прислівником або числівником: *грати вдєсятку* (грати вдєсятъох) – *грати дєсятєро*;

- атрибутивні словосполучення з простим і складним компонентом-означенням (перший елемент складного прикметника спільнокореневий із простим): *перша дружина* (команда) – *першорядна дружина*; *чужа дружина* – *чужонаціональна дружина*;

- семантично тотожні дво- та трикомпонентні словосполучення з різними за частиномовною належністю складниками: *грати приземно* (грати, використовуючи низькі передачі) – *грати приземними комбінаціями*; *добре грище* – *грище в доброму стані*; *численна публіка* – *численно зібрана публіка*; *дружина мяча* – *дружина копаного мяча*; *подання підбиттям* (пас підйомом ноги) – *подання, яке переводиться підбиттям*; двокомпонентні терміносполуки є свідченням тенденції до скорочення довжини терміна, тоді як трикомпонентне словосполучення точніше окреслює футбольне поняття;

Комбіновані варіанти. Комбінованими варіантними назвами є ті, в яких засвідчено відразу два чи більше видів варіантності. З-поміж таких у футбольній лексиці зафіксовано паралельне вживання неподовженого та подовженого звука /н'/ – /н':/ у питомих іменниках середнього роду: *замішанє* – *замішання*; *киванє* – *кивання*

(обігрування суперника з використанням фінтів); *опанованє* – *опановання* (володіння м'ячем); *подаванє* – *подавання*, що супроводжується варіантним використанням закінчень /e/ – /a/ (що є прикладом морфологічної варіантності): *копанє* – *копаннє* – *копання*, *друленє* – *друляннє* – *друляння* (штовхання суперника) – останні лексеми ілюструють і словотвірну варіантність.

Українській футбольній термінології першої половини ХХ ст. притаманне явище варіантності, що цілком закономірно, адже в цей період терміносистема футболу була на етапі формування. Варіантність футбольної термінології в першій половині ХХ ст. пов'язана зі закоріненням футболу як нової спортивної командної гри на українському ґрунті та розвитком її поняттєвого апарату і, відповідно, пошуком найвідповідніших назв на позначення явищ футбольної сфери. Цілком слушною є думка Оксани Мартиняк, про те, що «поява варіантних термінів, конкуренція між ними за місце в науковій термінології – це показник постійного розвитку мови і її тяжіння до досконалості» [6, с. 17].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як показав аналіз української футбольної термінології першої половини ХХ століття, у ній мали свій вияв усі види варіантності: фонетична, графічна, орфографічна, словотвірна, морфологічна, синтаксична та комбінована. Найбільшою розмаїтістю вирізняються фонетичні та словотвірні варіанти. Більшість прикладів демонструють результати засвоєння чужомовних запозичень, проте зафіксовано й чимало варіантних питомих назв. Це цілком закономірно, адже в цей період термінологіка футболу перебувала на етапі формування власного арсеналу поняттєвих і термінних засобів, і в ній конкурувало по кілька варіантів назв на позначення одного футбольного поняття. Перспектива подальших досліджень полягає в простеженні динаміки варіантності в наступні періоди розвитку української футбольної терміносистеми.

Література

1. *Кузьма І.* Словотвірна синонімія і словотвірна варіантність прикметників в українській мові / Ірина Кузьма. – Л. : Літопис, 2006. – 308 с.
2. *Кучеренко Л.* Варіантність термінів як результат адаптації запозичень в українській мові / Людмила Кучеренко // Проблеми української науково-технічної термінології : тези III-ої Міжнар. наук. конф. – Л. : Вид-во Держ. ун-ту «Львівська політехніка», 1994. – С. 128.
3. *Малевиц Л.* Теоретичні проблеми термінологічної варіантності / Леся Малевиц // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2002. – № 453. – С. 75–76.
4. *Мартиняк О. А.* Синонімія та варіантність в українській науково-технічній термінології : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Мартиняк Оксана Андріївна. – Львів : Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2010. – 18 с.
5. *Мартиняк О.* Синтаксичні варіанти в українській науково-технічній термінології / Оксана Мартиняк // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2013. – №. 765. – С. 60–63.

6. Мартиняк О. Фонетичні варіанти українських науково-технічних термінів / Оксана Мартиняк // Вісник Львівського ун-ту : Серія філологічна. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2009. – Вип. 46. – Ч. II. – С. 17-22.

7. Мовчун Л. Фонетичні варіанти у «Словарі української мови» за редакцією Б. Грінченка / Лариса Мовчун // Дивослово. – 1994. – № 9. – С. 9–11.

8. Радченко О. І. Мовна норма і варіантність в українській науково-технічній термінології : автореф. дис. ... канд. наук : 10.02.01 / Радченко Ольга Іванівна. – Харків : Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2000. – 18 с.

9. Тараненко О. О. Варіанти мовних одиниць / О. О. Тараненко // Українська мова. Енциклопедія / [редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін.]. – К. : Українська енциклопедія, 2000. – С. 59-60.

10. Хобзей Н. та ін. Лексикон львівський : поважно і на жарт / Наталя Хобзей, Ксеня Сімович, Тетяна Ястремська, Ганна Дидик-Меуш. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. – 672 с. (серія «Діалектологічна скриня»).

References

1. Kuzma, I. (2006), *Word-building synonymy and word-building variability of adjectives in the Ukrainian language* [*Slovotvirna sinonimiia i slovotvirna variantnist prykmetnykiv v ukrainskii movi*], Lviv, Litopys, 308 p.

2. Kucherenko, L. (1994), *Variability of terms as the result of adaptation of loanwords in the Ukrainian language* [*Variantnist terminiv yak rezultat adaptatsii zapozychen v ukrainskii movi*], *Problems of Ukrainian scientific-technical terminology: theses of the 3rd internat. scientific conference*, Lviv, publishing house of National University «Lvivska politehnika», 128 p.

3. Malevych, L. (2002), *Theoretical problems of terminological variability* [*Teoretychni problem terminolohichnoi variantnosti*], scientific journal of National University «Lvivska politehnika». Series «Problems of Ukrainian terminology», № 453, 75–76 p.

4. Martyniak, O. A. (2010), *Synonymy and variability in Ukrainian scientific-technical terminology: abstract of dissertation for the degree of candidate of philological sciences* [*Synonimiia ta variantnist v ukrainskii naukovo-tekhnichnii terminolohii: Avtoreferat dysertatsii ... kandydata filolohichnykh nauk*], Lviv, Lviv National Ivan Franko University, 18 p.

5. Martyniak, O. (2013), *Syntactic variants in Ukrainian scientific-technical terminology* [*Syntaksychni varianty v ukrainskii naukovo-tekhnichnii terminolohii*], scientific journal of National University «Lvivska politehnika», series «Problems of Ukrainian terminology», № 765, 60–63 p.

6. Martyniak, O. (2009), *Phonetic variants of Ukrainian scientific-technical terms* [*Fonetychni varianty ukrainskykh naukovo-tekhnichnykh terminiv*], scientific journal of Lviv National University, philological series, Lviv, publishing house of Lviv National Ivan Franko University, ed. 46, 17–22 p.

7. Movchun, L. (1994), *Phonetic variants in «Dictionary of the Ukrainian language» edited by Hrinchenko B.* [*Fonetychni variant u «Slovari ukrainskoi movy» za redaktsiieiu B. Hrinchenka*], *Dyvoslovo*, № 9, 9–11 p.

8. Radchenko, O. I. (2000), *Linguistic norm and variability in Ukrainian scientific-technical terminology, abstract of dissertation for the degree of candidate of philological sciences* [*Movna norma i variantnist v ukrainskii naukovo-tekhnichnii term inolohii: Avtoreferat dysertatsii ... kandydata filolohichnykh nauk*], Kharkiv, Kharkiv National University after V. Karazin, 18 p.

9. Taranenko, O. O. (2000), *Variants of linguistic units* [*Varianty movnykh odynyt*], Ukrainian language, encyclopedia, editors: Rusanivskii V. M., Taranenko O. O., Ziabliuk M. P. and others, Kyiv, Ukrainian encyclopedia, 59–60 p.

10. Khobzei, N. and others (2009), *Lviv lexicon: seriously and in jest* [*Leksykon Lvivskyi: povazhno i na zhart*], Institute of Ukrainistics after Krypiakevych I. National Academy of Sciences of Ukraine, Lviv, P. 672 (series “Dialectological box”).

И. Р. Процик,

*Национальный университет «Киево-Могилянская академия»,
кафедра украинского языка*

ФУТБОЛЬНЕ ГРИЦЕ – ФУДБАЛЕВЕ ІГРИЦЕ»: ВАРІАНТНОСТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ФУТБОЛЬНІЙ ТЕРМІНОЛЕКСИКЕ ПЕРВОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ВЕКА

Проанализированы варианты терминологических единиц в украинской футбольной лексике первой половины ХХ в. Вариантность как неизбежный этап на пути формирования, развития и кодификации терминологии футбола обнаружена на фонетическом, графическом, орфографическом, словообразовательном, морфологическом и синтаксическом уровнях.

Ключевые слова: украинская футбольная терминология первой половины ХХ века, формы существования языковой единицы, вариантность, синонимия, виды вариантности.

I. R. Protsyk,

*National University «Kyiv-Mohyla Academy»,
Ukrainian Philology Department*

**“FUTBOLNE HRYSHCHE – FUDBALEVE IHRYSHCHE”:
VARIABILITY IN UKRAINIAN FOOTBALL TERMINOLOGY IN THE 1ST
HALF OF XX CENTURY**

Variability is one of the main features of the language, and it is also characteristics of branch terminological systems. This article proves that variability is a structural phenomenon, unlike synonymy which is a semantic phenomenon. I use complex methodology elaborated on the basis of theoretical researches by Ukrainian linguists who have created criteria of distinguishing term variants.

The aim of the article is to trace variability in Ukrainian football terminology in the 1st half of XX century and intends on solving a series of tasks: 1) to spot examples of variability of football names having distinguished them from units that illustrate synonymy; 2) to carry out typological classification of the variant football names found; 3) to find the reasons of appearance of variability in football terminology in the researched period.

As the analysis has shown Ukrainian football terminology of the 1st half of XX century has all the kinds of term variability: phonetic, graphic, orthographic, word-building, morphological and syntactic. The majority of the examples demonstrate the results of adaptation of loanwords, but there are also variant original names. It is quite natural because during the researched period football terminology was at the stage of formation of its own arsenal of conceptual and terminological means and there were several variant names for the same football notion competing. The prospect of further researches lies in tracing the dynamics of variability in the following periods of development of football terminology of the Ukrainian language.

Key words: Ukrainian football terminology in the 1st half of XX century, forms of existence of a linguistic unit, variability, synonymy, the kinds of variability.